

Marketing services

Dienst marketing en communicatie

Rapportage : 10 jaar Choice onderzoek
Van : Harrie van Elderen
Telefoon : 2958
Datum : september 2008
Nummer :

Een samenvatting van de resultaten van 10 jaar Choice onderzoek

Een analyse van oordelen uit de Keuzegidsenquête en de Nationale Studenten Enquête, 1996-2005

Al sinds 1995 worden jaarlijks enkele honderden opleidingen in het Nederlandse hoger onderwijs gelijktijdig onderworpen aan een studentenoordeel, met een uniforme vraagstelling en enquêtemethodiek. Per voltijd bacheloropleiding spreken gemiddeld vijftig studenten een oordeel uit over de kwaliteit van het onderwijs, de docenten, de organisatie en de faciliteiten van hun opleiding.

Deze grootschalige Nationale Studentenenquête (NSE), gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, heeft als primair doel om actuele kwaliteits- en profielverschillen tussen verwante opleidingen zichtbaar te maken voor aanstaande studenten. Daarnaast worden de resultaten door veel instellingen zelf gebruikt voor interne kwaliteitszorg en/of benchmarking. Ook hier is de vergelijking met verwante opleidingen van andere instellingen de meest gangbare invalshoek.

Nu een analyse van 10 jaar onderzoeksgegevens door Choice in opdracht van het ministerie OC&W.

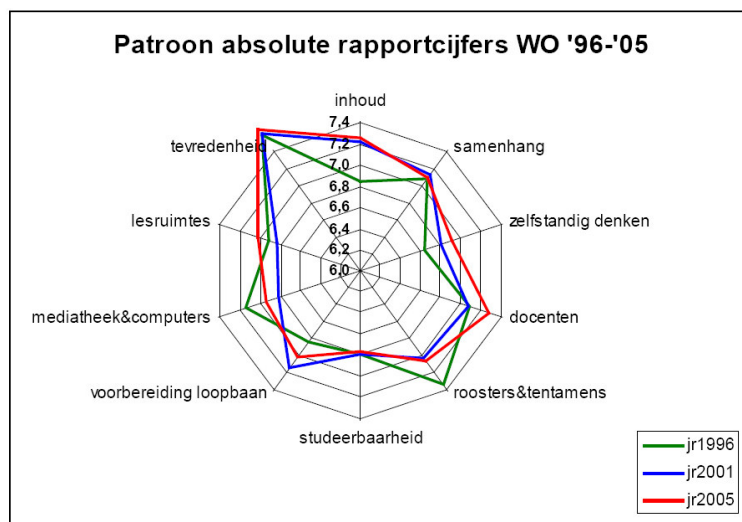
Het betreft de 10 hoofdaspecten:

1. Inhoud: is het onderwijs interessant en uitdagend genoeg?
2. Samenhang: is er samenhang tussen de vakken? Continuïteit tussen de studiejaar?
3. Zelfstandig (leren) denken: worden er 'activerende' onderwijsvormen gebruikt? Is er genoeg aandacht voor vaardigheden? Wordt een kritische instelling gestimuleerd?
4. Docenten: oordelen over vakkennis, didactische kwaliteit en beschikbaarheid cq contact.
5. Roosters en tentamens: tijdige aankondiging en afwikkeling van tentamens? Goede spreiding studielast?

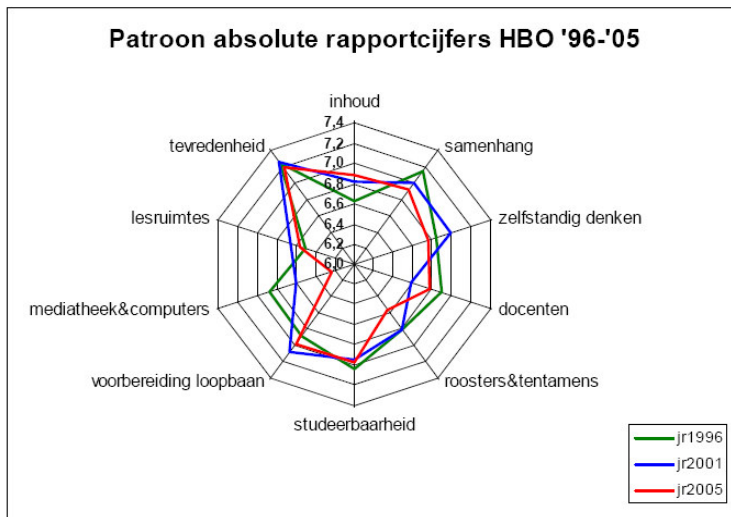
6. Studeerbaarheid: is de propedeuse te doen? En de hoofdfase? Is er genoeg begeleiding? En herkansingen?
7. Voorbereiding loopbaan: word je goed geïnformeerd? Hoe is de praktische voorbereiding zoals stages? Zijn er genoeg mogelijkheden voor buitenlandervaring?
8. Mediatheek & computers: zijn deze faciliteiten in orde?
9. Lesruimtes: beoordeling collegezalen, werkgroep ruimtes, werkplekken voor zelfstudie
10. Tevredenheid studiekeuze: zou je deze opleiding opnieuw kiezen?

De belangrijkste resultaten van de analyse

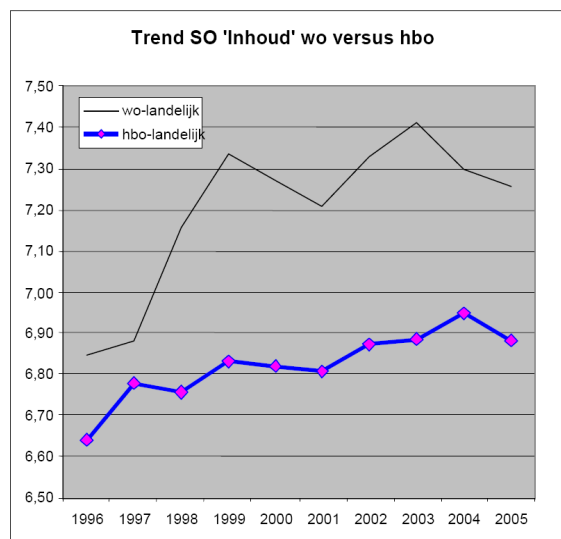
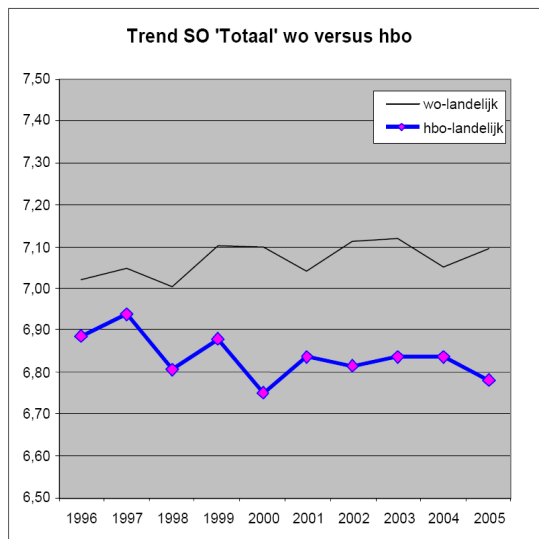
- Samengevat over tien onderzoeksjaren geven de oordelen over het **WO** in absolute rapportcijfers het volgende beeld te zien: Relatief hoge scores zijn er, afgezien van de factor 'tevredenheid' voor de inhoud en samenhang van het programma en de docenten. Zwakker beoordeeld zijn de studeerbaarheid en de aandacht voor 'zelfstandig (leren) denken'. Op dit laatste onderdeel is er wel enige verbetering te zien.

- Samengevat over tien onderzoeksjaren geven de oordelen over het **HBO** in absolute rapportcijfers het volgende beeld te zien: Gunstige oordelen zijn er, behalve bij 'tevredenheid' vooral voor de voorbereiding op de loopbaan en de studeerbaarheid, plus de samenhang in het programma. Op laatstgenoemd onderdeel is er echter achteruitgang. De inhoud van het onderwijs en de kwaliteit van de docenten worden, zeker vergeleken met het WO, veel kritischer beoordeeld. En tenslotte is er toenemende kritiek op lesruimtes en vooral faciliteiten.

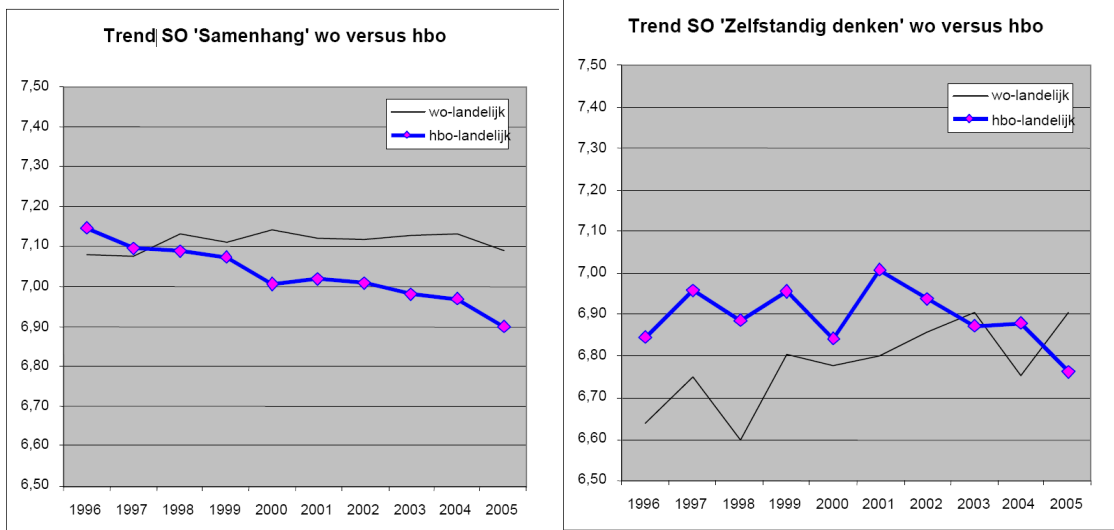

- De **gemiddelde studentenoordelen** in het gehele hoger onderwijs hebben in tien jaar slechts weinig verandering ondergaan: de gemiddelde totaalscore voor alle kwaliteitsaspecten daalde van 6,92 naar 6,87. Tegelijk is het verschil in waardering tussen HBO en WO in deze periode meer dan verdubbeld (van 0,12 naar 0,30 punt). De algehele waardering van de universitaire studenten steeg licht, terwijl die van de HBO-studenten juist daalde. Dit patroon zullen we hierna in dit rapport vaker terugzien: verhoudingsgewijs is de waardering van hbo-studenten voor hun opleiding de afgelopen tien jaar gedaald. Afgaand op de aspecten en opleidingen die de meeste kritiek kregen, is de meest plausibele verklaring dat de sterke groei van het hbo en de fusiegolf met bijbehorende reorganisaties de kwaliteit in het hbo – of preciezer: de beleving van die kwaliteit door studenten - onder druk hebben gezet.

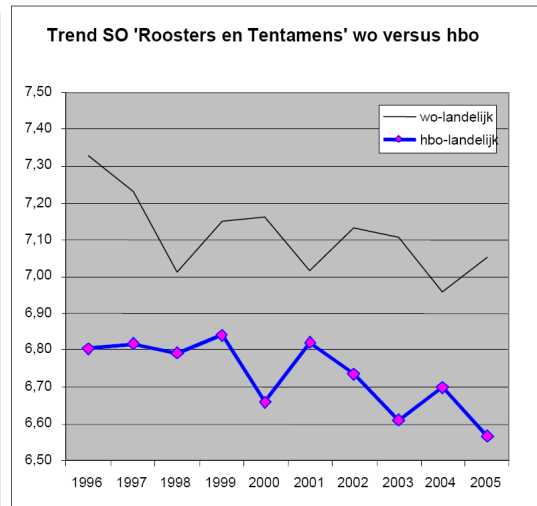
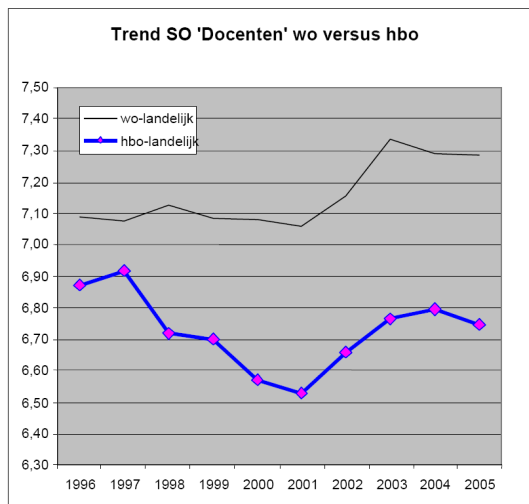

- Inhoud:** onmiskenbaar dat de waardering van studenten voor de inhoud van hun opleiding in tien jaar tijd gestegen is. Wel valt op dat deze stijging in het WO duidelijk sterker was dan in het HBO: WO van 6,86 naar 7,26 (+0,40); HBO van 6,64 naar 6,89 (+0,25).
- Samenhang:** bij de universiteiten bleef de waardering voor de samenhang in het programma constant, rond de 7,10. In het HBO is de score voor samenhang gestaag gedaald, van 7,15 naar 6,90. Deze daling valt samen met een periode waarin het HBO niet alleen onderhevig was aan schaalvergroting. Ook werden veel nieuwe

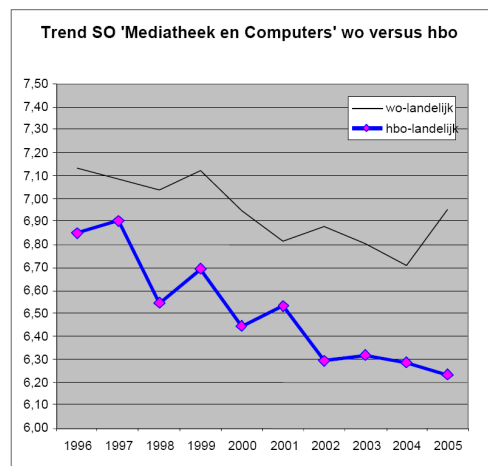
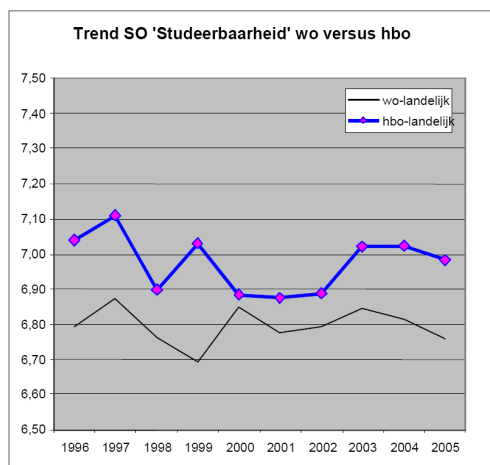
opleidingsvarianten gestart, en koersten de grotere instelling op meer keuzevrijheid in het programma. Vakken werden vaker in een wisselende context aangeboden. Dit lijkt ten koste gegaan te zijn van de door studenten beleefde consistentie van het studieprogramma.

- Zelfstandig leren denken:** In het begin van de onderzoeksperiode scoorde het HBO op dit onderdeel nog hoger dan het WO – juist ook door het accent op vaardigheden. Tien jaar later was dit verschil verdwenen: HBO scoort iets lager (6,9 werd 6,8); WO scoort hoger (van 6,6 naar 6,85). Een stijging van de rapportcijfers in beide branches was wellicht te verwachten, gezien de aandacht in deze periode voor onderwijsvernieuwingen, zoals ‘probleemgestuurd’ en ‘studentgecentreerd’ onderwijs. Maar ook hier lijken schaalvergroting en onderwijsextensivering in het HBO roet in het eten gegooid te hebben. Hoorcolleges en programma’s met veel zelfstudie hebben het ambachtelijke karakter van het HBO onder druk gezet. Dat het WO een andere tendens vertoonde, is niet verrassend. In de periode dat het HBO sterk groeide, was er bij de universiteiten enige daling en later stabilisatie van studentenaantallen. Bovendien zien we veranderde verhoudingen: juist de massastudies van de jaren negentig (rechten, economie, bedrijfskunde) zagen hun marktaandeel dalen. Bovendien gaven bij grote WO-studies als rechten, economie en geneeskunde kritische visitatierapporten de aanzet tot onderwijsvernieuwingen volgens het ‘Maastrichtse’ model, met een sterker accent op projectmatig werken en andere activerende werkvormen.
- Docenten:** Vanaf het begin van het onderzoek geven de WO-studenten hun docenten hogere rapportcijfers dan hun HBO-collega’s. Dit verschil neemt aanzienlijk toe: in het HBO zien we licht dalende rapportcijfers (van 6,90 naar 6,75). In het HBO daalt vooral de waardering voor de beschikbaarheid en aanspreekbaarheid van de docenten – wat van oudsher een sterk punt was van het klassikale onderwijs. Het oordeel over de vakkennis van de docenten is redelijk constant – maar wel consequent lager dan hetzelfde oordeel van de WO-studenten. Opvallend is overigens dat zowel in het HBO als het WO de waardering van de docenten een voorlopig dieptepunt kent in 2001, en dat sindsdien de rapportcijfers in beide branches met een kwart punt zijn gestegen.

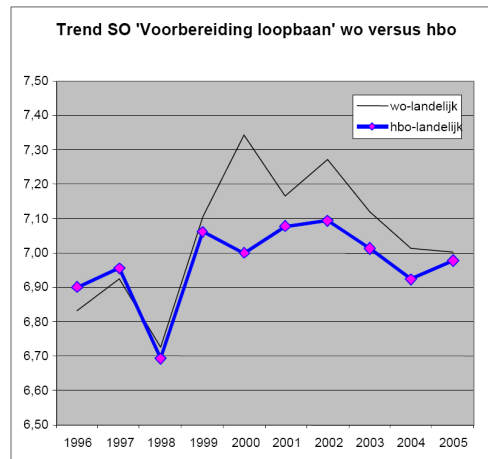
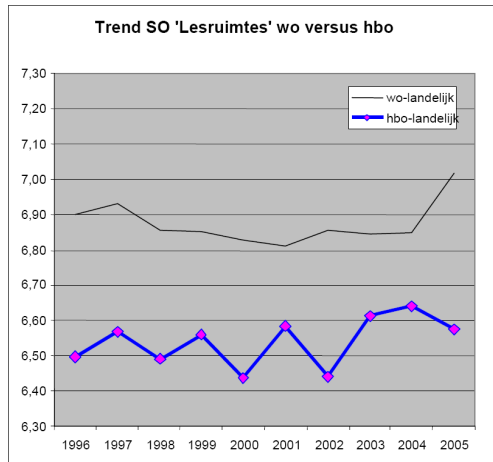

- Roosters en tentamens:** Op dit aspect van de onderwijsorganisatie zien we in het gehele hoger onderwijs een lichte daling in rapportcijfers. Wijzigingen in vraagstelling kunnen hier slechts een bescheiden rol gespeeld hebben. Want de belangrijkste bepalende factor was een vraag die tien jaar lang is gehandhaafd. Dit betreft de tijdigheid van tentamenuitslagen. Het HBO scoort op het terrein van roosters en tentamens vanaf het begin ruim 0,40 punt lager dan het WO.
- Studeerbaarheid:** De vragen gaan hier over de haalbaarheid van het programma, maar ook over de begeleiding van de studievoortgang. De studeerbaarheid blijkt het enige punt waarop het HBO de afgelopen jaren consequent hoger scoorde dan de universiteiten. Gezien de bekende verschillen in studietempo tussen beide branches is dit te begrijpen. Bovendien is dit in zeker zin de andere kant van de medaille van de rapportcijfers voor de inhoud van het programma. WO-opleidingen leggen de lat – in elk geval in de beleving van studenten – eerder te hoog, terwijl bij een aantal HBO-studies juist de kritiek klonk op de te lage eisen. Denk aan de discussies over ‘genadezesjes’.

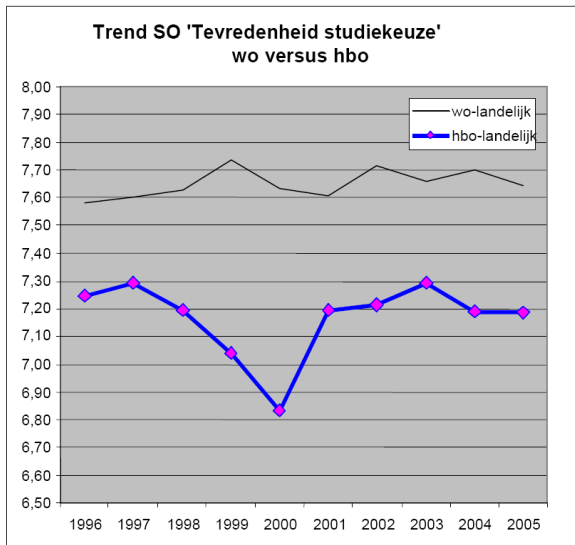

- Mediatheek en computers:** Bij dit thema zien we zowel in het WO als het HBO een duidelijke daling in waarderingcijfers. In het hbo is die daling echter aanmerkelijk groter – van gemiddeld 6,85 naar 6,25 - terwijl de universitaire opleidingen maar een kwart punt aan waardering verliezen. De duidelijk dalende waardering in het HBO is opnieuw een indicatie dat de groei in studentenaantallen een negatief effect heeft gehad op juist de serviceaspecten van de onderwijsorganisatie.

- Lesruimtes:** Op dit onderdeel zien we zowel bij het WO als het HBO vrijwel stabiele oordelen, met aan het eind van de rapportageperiode een lichte stijging. Het HBO scoort over de hele periode gemiddeld 0,4 punt lager dan het WO. Er is relatief veel kritiek op de collegezalen, examenruimtes en ruimtes voor zelfstudie. Anders dan bij de faciliteiten neemt deze kritiek echter niet toe. Overigens valt in het HBO bij de oordelen over zowel faciliteiten als gebouwen de 'zaagtand' in de periode tot 2002 op.

- Voorbereiding loopbaan:** Op dit onderdeel laten zowel het WO als het HBO tijdens de onderzoeksperiode een duidelijk gestegen waardering van studenten zien, al wordt die stijging in de laatste jaren deels teniet gedaan: WO: van 6,80 via 7,25 naar 7,00; HBO: van 6,80 via 7,10 naar 6,95. Overigens werd bij dit thema niet alleen gevraagd naar de praktische beroepsvoorbereiding zoals stages, maar ook naar zaken als de mogelijkheid om een deel van de studie in het buitenland te volgen. Op dit laatste onderdeel haalden WO-studies vaak wat hogere scores. Opmerkelijk is de krachtige dip in 1998. Deze is niet te verklaren uit verschillen in vraagstelling in de betreffende jaren, maar lijkt eerder samen te hangen met de tijdelijk minder gunstige conjunctuur en daarmee met de oplopende werkloosheid in 1996-1997.
- Tevredenheid studiekeuze:** In tegenstelling tot de negen andere issues betreft het hier slechts één enquêtevraag, dus zijn er grotere uitslagen van hoog naar laag mogelijk. De vraag is in tien jaar wel enigszins geëvolueerd, van "zou je opnieuw voor deze opleiding bij deze instelling kiezen", naar: "ben je achteraf tevreden over je studiekeuze?" We zien in het WO een constante, en opvallend hoge score van 7,6 op dit onderdeel. In het HBO schommelt de score de meeste jaren tussen 7,0 en 7,3. In het jaar 2000 is er een opvallende tussentijdse 'dip'. Maar aan het eind van de onderzoeksperiode is de gemiddelde score weer 7,2, dichtbij de bovenkant van de range.

- **HBO Hotel en toerisme**

Deze subsector van het economisch onderwijs heeft duidelijk een eigen gezicht, en vindt zijn basis ook grotendeels in eigen instituten. De kracht van de opleidingen is van oudsher het duidelijke beroepsbeeld, de kleinschaligheid en de daarbij horende consistentie en discipline. De afgelopen tien jaar zagen we echter een sterke groei in zowel het aantal opleidingen als het aantal studenten. Dit heeft gevolgen voor zowel de tevredenheid van studenten, als de perspectieven op de arbeidsmarkt.

Deze groep bestaat uit de hotelscholen, de opleidingen HBO toerisme en vrijetijdsmangement, en de opleidingen facilitair management. Het jaar 1990 zag slechts één opleiding in zowel hotelmanagement als toerisme. Daar zit de grootste groei, maar ook de opleidingen facilitaire dienstverlening zijn gedurende de onderzoeksperiode flink gegroeid. Met gemiddeld 29 studie-uren per week is de studiebelasting volgens de studenten niet al te hoog.

De studentenaantallen vertoonden een stijgende trend over de onderzoeksperiode, wat duidt op de populariteit van deze sector. De vooruitzichten op de arbeidsmarkt zijn lange tijd goed geweest, maar door de grotere aantallen afgestudeerden is dit minder geworden, vooral in de toerismesector. Tegen het einde van de periode vinden de meeste afgestudeerden uiteindelijk nog wel een baan, maar lang niet altijd op hbo-niveau. Dit was lange tijd beter in de hotelsector, maar ook daar zijn er tekenen van overaanbod van afgestudeerden.

Studentenoordeel:

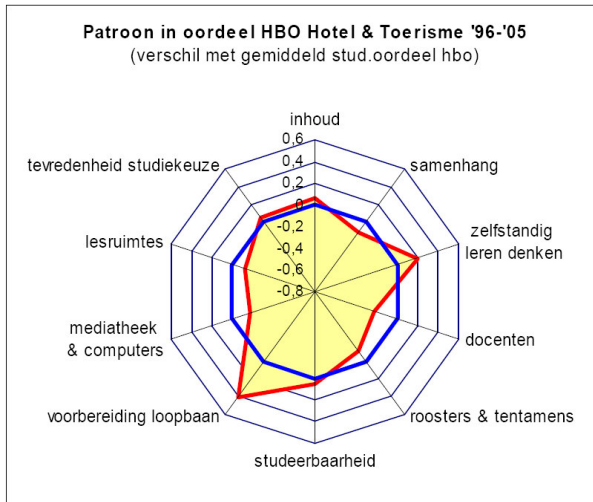
STERK Men is vooral tevreden over:

- zelfstandig leren denken
 - voorbereiding op de loopbaan.
- Dit beeld is consistent met praktijkgerichte opleidingen met een duidelijk beroepsperspectief.

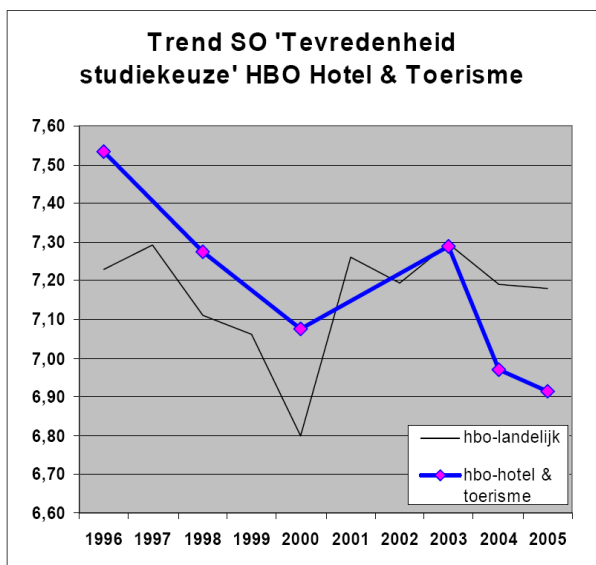
ZWAK Gemiddeld over de jaren zijn de studenten (veel) minder positief over:

- samenhang van het programma
- docenten
- organisatie van roosters en tentamens
- faciliteiten en lesruimtes.

Dit is meer kritiek dan men bij compacte beroepsgerichte opleidingen zou verwachten.

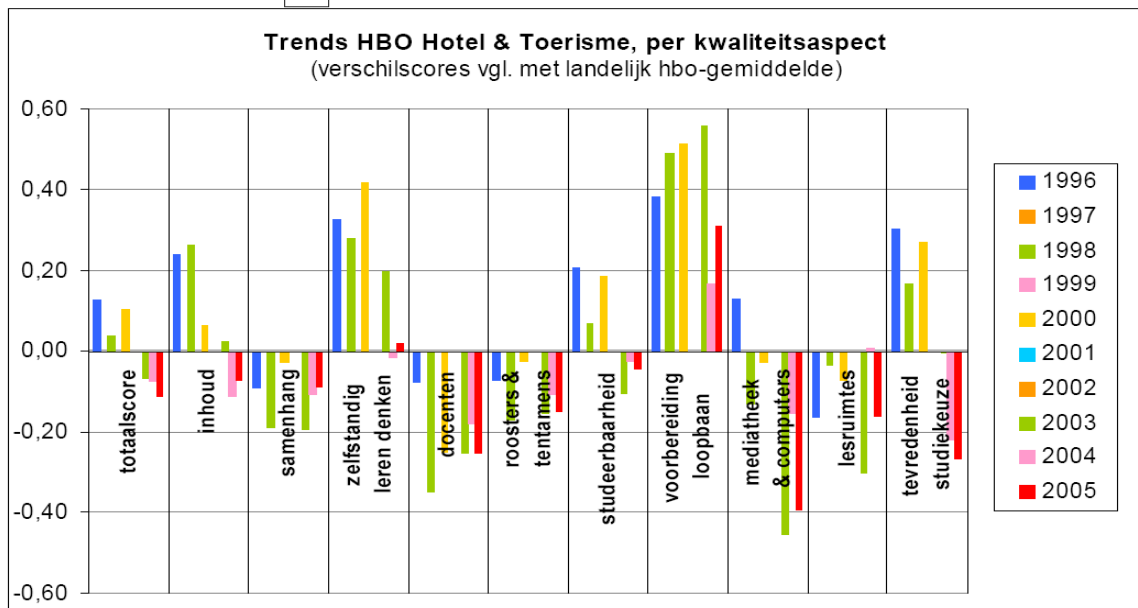

In het begin van de onderzoeksperiode kregen de hotel- en toerismeopleidingen nog een bovenmodale waardering. Tien jaar later bleven ze juist wat achter. De scores van deze opleidingen zijn sterker gedaald dan het algehele HBO gemiddelde.

Bij meerdere kwaliteitsaspecten zien we de dalende tendens terug. Zowel wat betreft de inhoud als de studeerbaarheid scoorden deze opleidingen in 1996 nog duidelijk hoger dan het HBO-gemiddelde. Hetzelfde gold voor de algehele tevredenheid met de studiekeuze. Maar vijf jaar later werd de voorsprong een achterstand. De score voor zelfstandig leren denken daalde ook, maar bleef wel hoger dan het HBO-gemiddelde.

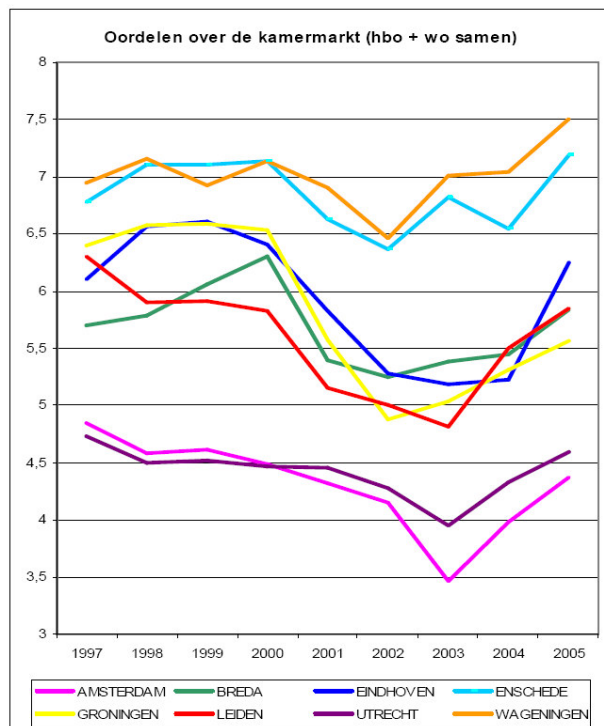
Aspecten met een stijgende waardering zijn er bij deze groep opleidingen niet. Wel zien we de waardering op een enkel onderdeel stabiliseren. Dat geldt met name voor de samenhang in het programma. Samengevat zien we een flinke achteruitgang in de studentenoordelen over deze groep opleidingen. Veel wijst erop dat de groei voor deze opleidingssector te snel is gegaan en dat de opleidingen organisatorisch moeite hebben gekregen met het op peil houden van de kwaliteit.

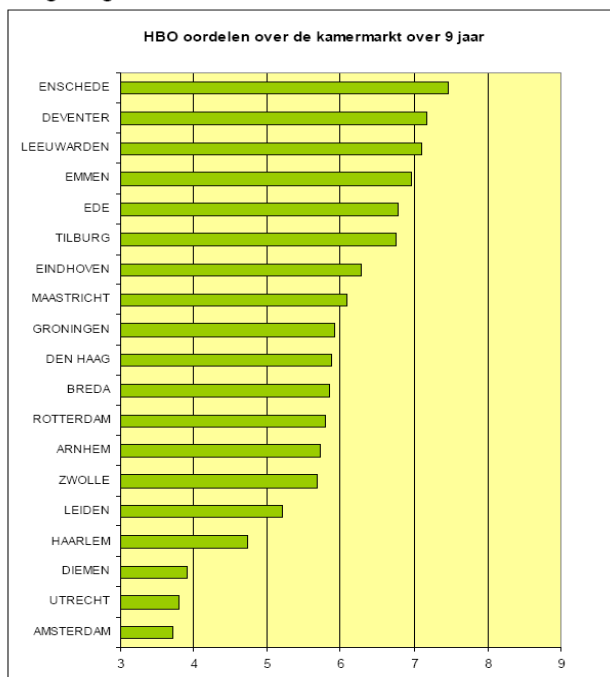
- **Oordelen over studentenvoorzieningen**

Het Kameraanbod

In de meeste jaren is over dit onderwerp slechts één oordeel gevraagd. Namelijk: "Is het lastig of gemakkelijk om jouw studiestad goede betaalbare woonruimte te vinden?" Vanaf 2004 is deze vraag in drie aspecten opgedeeld; voor deze rapportage is daar een gemiddelde van het oordeel over prijs en 'vindbaarheid' berekend. In de grafiek worden de oordelen over acht studentensteden gedurende de hele periode getoond. We zien stabiele verschillen in beoordeling, met opvallend lage cijfers in Amsterdam en Utrecht – twee steden die inderdaad bekend zijn om hun kamernood. Relatief gunstig blijft in al die jaren het oordeel over de kamermarkt in Enschede en Wageningen. Ook dit stemt overeen met de bekende feiten over wachttijden en kamerprijzen. Wat verder opvalt, is dat de oordelen over de kamermarkt in bijna alle grote steden hetzelfde tijdsverloop vertonen: dalend tot 2003, en vanaf dat moment weer duidelijk stijgend. Ook dit stemt overeen met de bekende feiten over met name wachttijden: de spanning op de kamermarkt is de laatste jaren enigszins afgenomen. Dat het tekort aan betaalbare kamers daarmee nog niet overal verleden tijd is, mag duidelijk zijn uit de nog steeds lage scores van Amsterdam en Utrecht. In de tweede tabel wordt het gemiddelde oordeel over de gehele periode getoond voor een groter aantal steden. Het betreft hier de oordelen van HBO-studenten. De WO-oordelen vertonen vrijwel hetzelfde patroon.

Vragenlijst over de kamermarkt

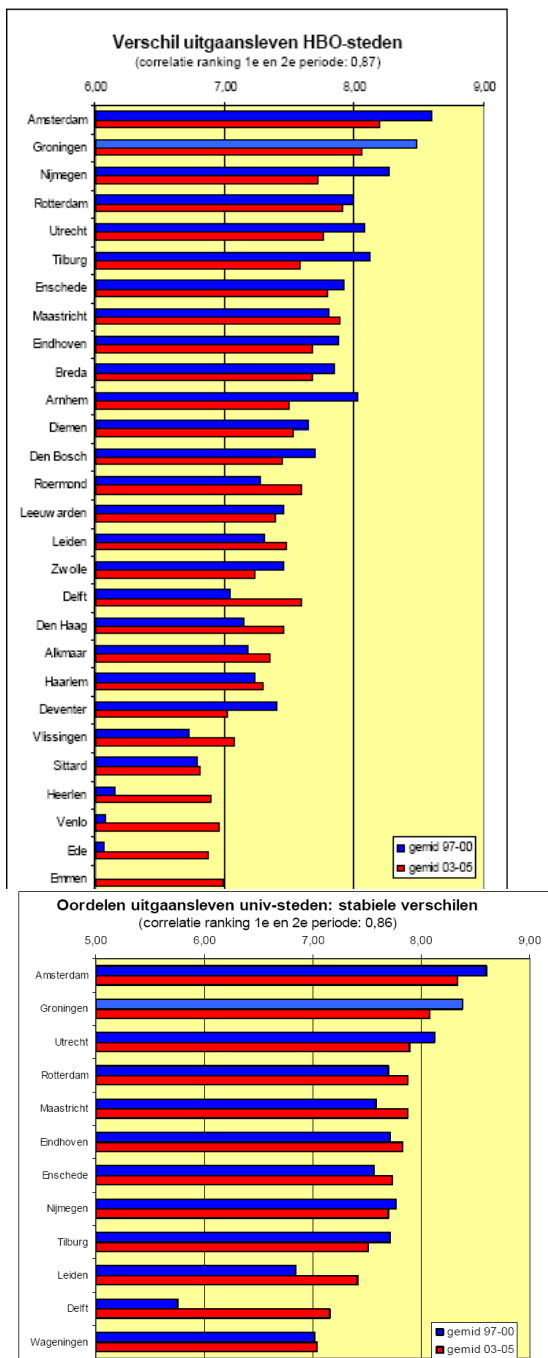
Het uitgaansleven

In de jaren 2000 en 2001 ontbrak het issue in de enquête. In de beide periodes daarvoor en daarna is er steeds één vraag over het uitgaansleven gesteld. In de grafiek worden de gemiddelde cijfers uit beide periodes naast elkaar gezet. De scores uit de eerste periode kenden een andere schaling, die voor dit onderzoek is getransformeerd. Daardoor zijn op landelijk niveau op dit aspect geen trends vast te stellen. Wel is dit mogelijk voor de relatieve positie van de diverse steden.

De grafiek toont de oordelen van HBO-studenten over het uitgaansleven per stad, in de twee periodes, "tot 1999" en "vanaf 2002". We zien aanzienlijke en in de tijd

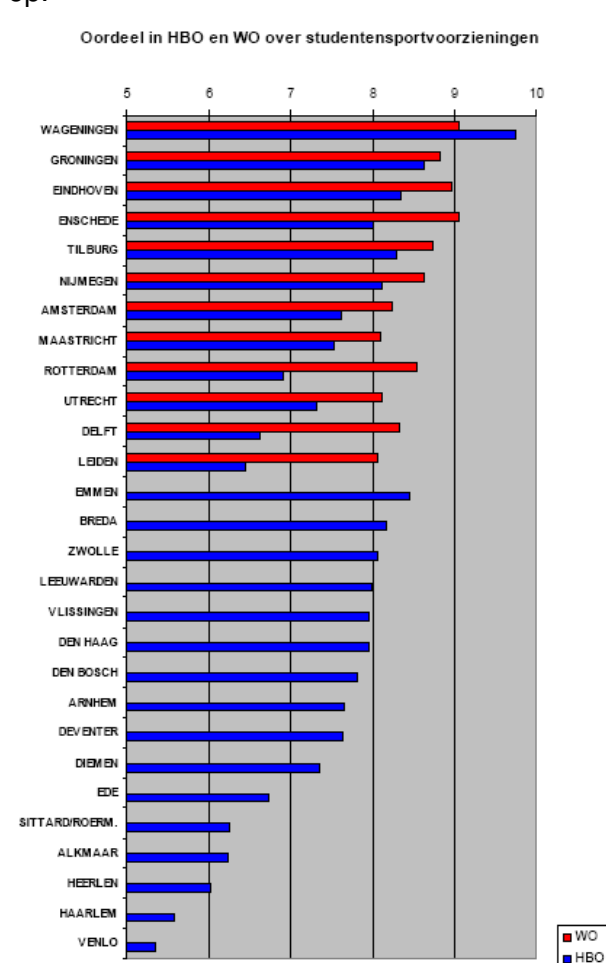
stabiele verschillen tussen steden. Zoals te verwachten viel, biedt de ranglijst bijna het tegengestelde beeld van die over kameraanbod. Amsterdam maakt zijn naam als meest populaire studentenstad waar, maar wordt wel op de voet gevolgd door Groningen en een verrassend Rotterdam. Als enige van alle steden scoort Enschede zowel qua kamers als qua uitgaansleven gunstig. Ook dit is sinds begin jaren negentig niet veranderd. Verder valt op dat enkele kleinere studentensteden recent een inhaalslag hebben gemaakt. Zie Heerlen, Venlo, Ede en Emmen. Verder maakt ook Delft een opmerkelijke verbetering door.

Deze grafiek toont dezelfde oordelen van WO-studenten over het uitgaansleven per stad. Opvallend is hoe sterk de ranglijst overeenkomt met die van de HBO-studenten. Ook hier staan Amsterdam en Groningen aan top, en is Wageningen de laatste in de rij. Net als in het HBO valt op dat met name Delft een inhaalslag heeft gemaakt.

Sportvoorzieningen

Ook over dit onderwerp is steeds slechts één vraag gesteld. Tot en met 2002 was dit: "In hoeverre zijn de studentenvoorzieningen op sportgebied voldoende?" En vanaf 2003 was het: "Geef een rapportcijfer voor de sportvoorzieningen voor studenten". In de grafiek zijn per stad de gemiddelde scores over de gehele periode weergegeven. Die score blijkt bij WO-studenten (de rode staven) in het algemeen gunstig. Geen van de universitaire sportcentra krijgt een rapportcijfer lager dan 8. Bij de HBO-studenten ligt het genuanceerder. Allereerst zien we dat enkele kleine HBO-steden zonder universiteit laag scoren. Dat geldt met name voor Venlo. Daarnaast blijken ook HBO-studenten in universiteitssteden vrijwel altijd minder tevreden over de sportvoorzieningen dan hun WO-collega's. Informatie van de sportcentra biedt een aannemelijke verklaring: hbo-studenten krijgen weliswaar vaak toegang tot universitaire sportcentra, maar de drempel is voor hen meestal toch hoger. Niet zelden betalen ze bijvoorbeeld een hoger tarief. Er is ook nagegaan in hoeverre de situatie in sommige onderzochte steden de afgelopen jaren duidelijk verbeterd of verslechterd is. Dat levert voor een enkele stad inderdaad een duidelijke verschuiving op.

- **Samenvatting, conclusies en discussie**

Tien jaar lang hebben studenten in het gehele hoger onderwijs een kwaliteitsoordeel gegeven over inhoud, organisatie en faciliteiten van hun opleiding. Uit de in dit rapport gepresenteerde analyses van patronen en trends trekken wij de volgende conclusies:

Algehele trend: HBO raakt achterop bij WO

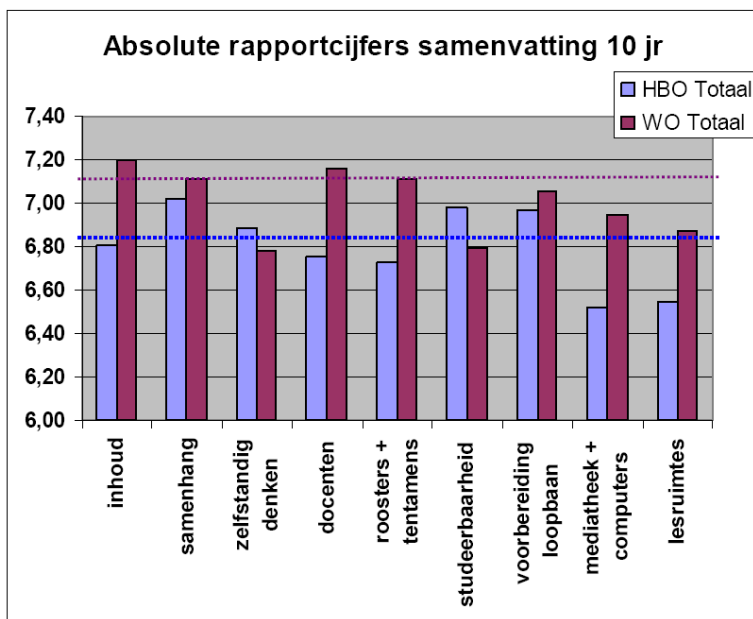
Het studentenoordeel over het hoger onderwijs als geheel is in tien jaar tijd vrijwel niet veranderd. Er is slechts sprake van een zeer lichte daling met 0,05 rapportpunt. Zien we het hoger onderwijs als één geheel, dan is er een aanmerkelijke stabiliteit in de tevredenheid van studenten over hun opleiding. In 1996 gaven studenten hun opleiding gemiddeld over alle kwaliteitsaspecten een rapportcijfer van 6,93; negen jaar later is de score 6,88. In de tussenliggende jaren is dit gemiddelde nooit verder dan enkele honderdsten van de 6,9 afgeweken.

Studenten in het WO zijn systematisch positiever over hun opleiding dan studenten in het HBO. Dit verschil neemt toe. Vanaf het begin van het onderzoek is er een verschil in studenttevredenheid tussen studenten in het HBO en het WO. Dit verschil heeft aanvankelijk nog de bescheiden omvang van 0,1 rapportpunt, maar neemt daarna toe. Afgezien van kleine fluctuaties door de wisseling in onderzochte disciplines, zien we vanaf het jaar 2000 een stabiel verschil van 0,3 rapportpunt. Het WO krijgt als gemiddeld oordeel een cijfer van bijna 7,1 en het hbo blijft steken rond de 6,8.

Het is goed om te beseffen dat het hier gaat om een kloof in tevredenheid tussen verschillende studentenpopulaties. Als het HBO lagere rapportcijfers dan het WO krijgt, wijst dat dus niet per definitie op een lagere werkelijke kwaliteit. Ook de beleving van die kwaliteit door studenten kan een rol spelen, door verschillen in verwachtingen en motivatie. Ondanks deze relativering geeft het toch te denken dat de kloof in tevredenheid tussen HBO en WO in enkele jaren zo duidelijk toeneemt. Is het aannemelijk dat het hbo binnen enkele jaren tijd een duidelijk kritischer studentenpopulatie heeft gekregen? Of duiden de gewijzigde oordelen eerder op werkelijk toegenomen knelpunten? De kwaliteitsoordelen per deelaspect helpen ons die vragen te beantwoorden.

Oordelen per kwaliteitsaspect: verschillen tussen HBO en WO.

HBO-studenten vinden hun opleiding wel redelijk praktisch en studeerbaar, maar inhoudelijk minder interessant. Ook is er kritiek op de gebouwen en faciliteiten. Die kritiek nam recent sterk toe. Gemiddeld over tien jaar zijn de HBO-studenten het meest positief over de samenhang, de studeerbaarheid van de opleiding en de loopbaanvoorbereiding. Goede vierde is “zelfstandig leren denken”. Kritisch beoordeeld worden zowel de inhoud en docenten als de praktische organisatie, lesruimtes en faciliteiten. Over het laatste, de “mediatheek en computers”, is de onvrede sterk gegroeid: van 6,9 in 1996 is de score recent gezakt naar 6,3.

In het WO vinden de studenten hun opleiding relatief interessant en uitdagend, maar soms ook zwaar en te theoretisch. Vergeleken met het HBO zijn ze tevreden over de faciliteiten. De studentenoordelen over het WO als geheel vormen in zekere mate het spiegelbeeld van die over het HBO. De faciliteiten en huisvesting zijn geen speciaal knelpunt. Ook is er relatief hoge waardering voor onderwijsinhoud en docenten, plus de organisatie van roosters en tentamens. Kritischer zijn de oordelen over studeerbaarheid en “zelf leren denken”. Studenten vrezen meer voor studievertraging en zijn minder positief over de begeleiding bij de studievoortgang. Ook missen ze vaker aandacht voor vaardigheden en zelf problemen oplossen, maar de klachten hierover zijn recent wel afgenomen. Op meer onderdelen is het oordeel over het WO de laatste jaren verbeterd. Het sterkst geldt dat voor de inhoud van het studieprogramma (+0,4 in tien jaar tijd), en voor de docenten (+0,2). Tegelijk is er ook hier licht groeiende kritiek op roosters en tentamens, en op onderwijsfaciliteiten.

Het is niet zinvol om al deze verschillen te verabsoluteren tot harde kwaliteitsverschillen, maar veelzeggend is de vergelijking wel. De grotere onvrede in het HBO is een belangrijk gegeven en dat geldt nog sterker voor het aspect van de faciliteiten, waar het kwaliteitsoordeel in korte tijd flink is gedaald. In theorie is het mogelijk dat HBO-studenten rond het jaar 2000 plots veel hogere eisen aan onderwijsfaciliteiten zijn gaan stellen, terwijl die trend niet plaatsvond bij WO-studenten. Aannemelijk is een dergelijke verklaring echter niet. Het ligt meer voor de hand dat er in het HBO werkelijk meer knelpunten zijn ontstaan - onder meer door fusies, bezuinigingen en reorganisaties die in deze periode aan de orde waren. De trends in andere aspectoordelen over het hbo wijzen in dezelfde richting van praktische en organisatorische knelpunten: ook de rapportcijfers voor roosters en tentamens en voor de samenhang in het programma zijn gedaald. Tegelijk zijn zachtere kwaliteitsaspecten waarvan de beoordeling meer samenhangt met motivatie, recent juist gunstiger beoordeeld. Dit betreft met name de inhoud en praktijkgerichtheid van de opleiding.

Samenvattende conclusie: schaalgrootte en identiteit

Omdat elke discipline haar eigen type studenten kent, met een verschil in ambities en verwachtingen, kan men studentenoordelen over verschillende disciplines niet als een objectieve kwaliteitsvergelijking beschouwen. Dat neemt niet weg dat we mogen

aannemen dat elke opleiding ernaar streeft om te voldoen aan de verwachtingen van de eigen studenten. Met dat uitgangspunt is in dit rapport de studenttevredenheid dwars op de disciplines aan een vergelijkende analyse onderworpen. De resultaten zijn veelzeggend. Voor kenners van de diverse sectoren zijn veel van de sterke en zwakke punten herkenbaar. Maar er zijn ook algemene patronen. Uit het voorgaande komen er twee naar voren:

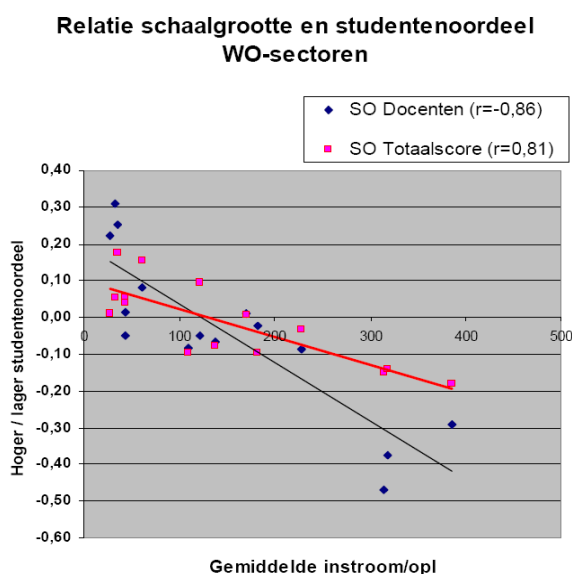
- De studenten in de alfa- en bèta-richtingen (inclusief gezondheid) oordelen positiever over hun opleiding dan die in rechten, economie en de sociale wetenschappen.
- Bij studies die bekend staan als grootschalig en/of 'extensief' vinden we relatief meer onvrede.

Het eerste patroon komt sterk overeen met bevindingen die in de afgelopen jaren ook op grond van andere criteria zijn gedaan, onder meer in visitatie- en verkenningsrapporten. In de letteren en de exacte disciplines is er een traditie van hoogwaardig onderwijs, die op de universiteiten mede gebaseerd is op de academisch wetenschappelijke oriëntatie. Deze disciplines kampen eerder met te lage studentenaantallen dan met massaliteit. Tegelijk, en dat geldt zeker als wij de kunstopleidingen in het HBO erbij betrekken, is het onderwijs bij deze studies intensief: veel contacturen, een pittige wekelijkse studielast voor de student.

Het tweede patroon staat in principe los van vakinhoud. Maar in de praktijk blijkt wel dat het juist de juridische, economische en bedrijfskundige studies zijn die in de afgelopen twintig jaar een grote massaliteit hebben bereikt. Eind jaren negentig en kort na het jaar 2000 is in een reeks visitatierapporten gewezen op de problematiek van te hoge student-stafratio's, tekort aan contacturen en andere euvelen van massaal en extensief onderwijs. Dit betrof onder meer WO Rechten en WO Communicatiewetenschap en diverse economische HBO-studies. Recent zijn de gevolgen van grootschaligheid en onderwijsexpensivering ook in andere verbanden in de belangstelling gekomen. De Onderwijsraad wijdden er in januari 2004 een advies aan, waarin onder meer werd gewezen op het gevaar dat opleidingen en instellingen door het streven naar budgetmaximalisatie "meer (zouden) groeien dan doelmatig zou zijn". Ook de beweging Beter Onderwijs Nederland heeft zich over deze onderwerpen uitgelaten.

Sectoren met kleinere aantallen studenten krijgen bijna steeds bovenmodale waardering voor hun docenten, en sectoren met meer dan 150 eerstejaars per opleiding scoren haast altijd onder het WO-gemiddelde. Een vergelijkbare samenhang zien we met de intensiteit van opleidingen. Studenten bij studies waar veel uren worden gemaakt, zijn zowel in het HBO als het WO bovengemiddeld positief over de inhoud van het onderwijs en ze zijn in verhouding ook tevredener over hun studiekeuze ($r = 0,64$). In het WO komt daar nog een verrassende samenhang bij met de studentenoordelen over faciliteiten ($r = 0,91$). Deze samenhang betekent niet perse dat 'veel uren maken' vanzelf het oordeel over de faciliteiten beter maakt. Het verband loopt eerder andersom, of via een gemeenschappelijke oorzaak: exacte en technische opleidingen met een sterke nadruk op praktisch en experimenteel werk, kennen per traditie goed gevulde werkweken en geven relatief hoge prioriteit aan de bijbehorende faciliteiten. Ze krijgen hier ook extra budget voor. Deze voorbeelden bevestigen wat al geïllustreerd is bij de bespreking van de afzonderlijke disciplines, namelijk dat de resultaten van de Nationale Studentenenquête niet alleen geschikt zijn voor vergelijkende uitspraken op het niveau van individuele opleidingen binnen één discipline. Ook de landelijk gemiddelde oordelen van groepen studies blijken bij te dragen aan inzicht in wat zich

sterk en zwak ontwikkelt, vergelijkend tussen disciplines en als 'monitor' in de loop der jaren. Te hopen is dat ook de enquêtes in de komende jaren zodanig georganiseerd kunnen worden dat deze meerwaarde behouden blijft.

- **NHTV**

WO Landelijk	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
totaalscore	7,02	7,04	7,00	7,10	7,10	7,04	7,11	7,12	7,05	7,10
inhoud	6,85	6,88	7,16	7,33	7,27	7,21	7,33	7,41	7,30	7,26
samenhang	7,08	7,08	7,13	7,11	7,14	7,12	7,12	7,13	7,13	7,09
zelfstandig denken	6,64	6,75	6,59	6,80	6,78	6,80	6,86	6,90	6,75	6,91
docenten	7,09	7,08	7,13	7,09	7,08	7,06	7,15	7,34	7,29	7,29
roosters&tentamens	7,33	7,23	7,01	7,15	7,16	7,02	7,13	7,11	6,96	7,05
studeerbaarheid	6,79	6,87	6,76	6,69	6,85	6,78	6,79	6,84	6,81	6,76
voorbereiding loopbaan	6,83	6,92	6,73	7,10	7,34	7,17	7,27	7,12	7,01	7,00
mediatheek&computers	7,13	7,09	7,04	7,13	6,95	6,81	6,88	6,81	6,71	6,95
lesruimtes	6,90	6,93	6,85	6,85	6,83	6,81	6,85	6,85	6,85	7,02
tevredenheid	7,58	7,60	7,63	7,74	7,63	7,60	7,72	7,66	7,70	7,64

HBO Landelijk	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
totaalscore	6,88	6,94	6,78	6,88	6,74	6,88	6,81	6,84	6,84	6,78
inhoud	6,62	6,78	6,70	6,85	6,79	6,82	6,84	6,88	6,95	6,88
samenhang	7,14	7,10	7,07	7,05	7,00	7,01	7,01	6,98	6,97	6,90
zelfstandig denken	6,84	6,96	6,86	6,95	6,81	6,99	6,92	6,87	6,88	6,76
docenten	6,89	6,92	6,74	6,73	6,62	6,59	6,70	6,76	6,79	6,78
roosters&tentamens	6,80	6,82	6,76	6,84	6,68	6,79	6,73	6,61	6,70	6,56
studeerbaarheid	7,04	7,11	6,90	7,04	6,86	6,93	6,89	7,02	7,02	6,97
voorbereiding loopbaan	6,88	6,95	6,68	7,05	7,01	7,08	7,09	7,01	6,92	6,97
mediatheek&computers	6,87	6,90	6,54	6,69	6,45	6,60	6,34	6,32	6,29	6,24
lesruimtes	6,51	6,57	6,47	6,57	6,43	6,64	6,44	6,61	6,64	6,56
tevredenheid	7,23	7,29	7,11	7,06	6,80	7,26	7,20	7,30	7,19	7,18

Voor NHTV zijn (als kleine hogeschool) pas na 2003 historische gegevens voor handen. NHTV eindigt met de totaalbeoordeling als jaren in de (HBO) top rond 7,0. In 2007 op de 4^e (van alle HBO's) plaats met 6,99. Er is geen sprake van enige negatieve ontwikkeling zoals geldt voor het totale HBO-onderwijs. Dit geldt ook voor de meeste NHTV-opleidingen. Op bijna alle aspecten scoort NHTV boven het (HBO) gemiddelde. Meer richting universiteiten.

Als NHTV universiteit zou zijn dan komt NHTV op de 7^e plaats (van de 14) samen met de Universiteit van Tilburg. Opvallend is de hoge waardering van de kwaliteit van de docenten vergeleken met de ander universiteiten.

	Soort hoger onderwijs	Instelling	Aantal opleidingen beoordeeld	Ordeel inhoud	Ordeel keuzeruimte	Ordeel samenhang	Ordeel werkvormen	Ordeel docenten	Ordeel loopbaanvoorbereiding	Ordeel studiebaarheid	Ordeel communicatie	Ordeel gebouwen	Ordeel faciliteiten	Ordeel totaal
Instellingen		CHOICE 2007												
1	HBO	Ede CHE	9	7,4	7,2	7,6	7,5	7,4	7,7	7	7,5	6,9	7,1	7,32
2	WO	Wageningen WU	12	7,4	7,8	7,1	7,1	6,8	7,5	7,1	7,3	7,2	7,6	7,3
3	WO	Open Universiteit	6	7,5	7,4	7,2	6,7	6,6	7,2	7,5	7,4		7,3	7,2
4	WO	Maastricht UM	12	7,5	7,2	7,1	7,2	6,6	7,4	6,9	7	7,4	7,5	7,16
5	HBO	Zwolle Geref	4	7,4	6,9	7,4	7,2	7,2	7,6	6,7	7,3	6,8	6,8	7,13
6	WO	Eindhoven TUE	11	7,4	7	7	7	6,6	7,4	6,8	6,8	7,2	7,8	7,09
7	HBO	Den Bosch HAS	6	7,2	6,8	7,3	7,2	7,3	7,3	6,7	7,3	6,8	6,8	7,09
8	WO	Nijmegen RU	34	7,3	6,9	7	6,9	6,6	7,4	6,8	6,9	7,1	7,4	7,02
9	WO	Enschede UT	18	7,3	7,1	6,9	6,8	6,5	7,3	6,8	7	7	7,4	7,01
10	WO	Tilburg UvT	17	7,3	6,9	6,9	6,7	6,4	7,3	7	6,9	7,2	7,5	6,99
11	HBO	Breda NHTV	10	7,1	7	7,2	7	7,2	7,2	6,4	7,1	6,5	7,2	6,99
12	WO	Leiden UL	31	7,3	7,1	6,9	6,7	6,5	7,3	6,7	6,8	7	7,4	6,97
13	WO	Rotterdam EUR	14	7,3	6,9	6,9	6,8	6,6	7,3	6,9	6,7	7,1	7,4	6,97
14	WO	Utrecht UU	40	7,3	7,1	6,9	6,8	6,5	7,3	6,8	6,6	7	7,4	6,97
15	HBO	Arnhem Artez	5	7,1	6,4	7,1	7	7,2	7,1	6,5	7	7	7,1	6,95
16	HBO	Markus Vorbeek Praehap	2	7,2	7,1	7	6,9	6,8	7,6	6,6	6,7	6,6	6,9	6,93
17	HBO	Heerlen HZuyd	20	7,1	6,8	7,1	7	7,1	7,1	6,3	7,1	6,8	6,9	6,93
18	WO	Amsterdam VU	35	7,3	7	6,9	6,8	6,5	7,3	6,6	6,9	6,9	7,2	6,92
19	HBO	Rijswijk Haagse Hs	6	7,1	6,8	7,1	7	7	7,2	6,5	7,1	6,7	6,7	6,92
20	WO	Amsterdam UvA	44	7,2	7	6,8	6,7	6,5	7,2	6,5	6,8	6,9	7,3	6,88
21	WO	Delft TUD	13	7,3	6,9	6,9	6,7	6,6	7,2	6,7	6,4	7	7,1	6,88
22	WO	Groningen RUG	46	7,3	6,9	6,8	6,7	6,4	7,2	6,8	6,6	6,9	7,2	6,86
23	HBO	Almere HvA	2	6,7	7,3	6,9	6,9	7,5	6,6	6,3	7,1	6,6	6,7	6,86
24	HBO	Den Bosch Avans	22	7	6,8	7,1	7	7	7	6,6	7,2	6,2	6,5	6,85
25	HBO	Zwolle Windesheim	33	7	7,1	6,9	6,8	6,9	7	6,3	7,1	6,7	6,7	6,84
26	HBO	Amsterdam HvA/FLB	12	6,9	6,7	6,9	6,7	6,9	7	6,4	7	6,8	7	6,84
27	HBO	Viissingen HZ	19	7	6,8	6,9	6,8	7	7	6,1	7	6,6	6,9	6,82
28	HBO	Amsterdam InHolland	5	7	6,9	6,9	6,8	7	7	5,9	7,1	6,7	6,8	6,82
29	HBO	Sittard HZuyd	13	6,9	6,7	6,9	6,8	6,9	6,9	6,3	7,1	6,7	7	6,82
30	HBO	Den Haag Haagse	26	6,8	6,8	6,9	6,8	6,9	6,9	6,2	7,1	6,9	7	6,82
31	HBO	Eindhoven Nolenboom	4	7,1	6,9	6,8	6,7	7,2	7,6	6	7,6	6,2	6,1	6,81
32	HBO	Arnhem HAN	23	6,9	6,9	6,8	6,8	7	6,9	6,1	7	6,5	6,9	6,8
33	HBO	Leeuwarden NHL	31	6,9	6,9	6,8	6,7	6,9	6,8	6,3	7	6,5	6,7	6,75
34	HBO	Tilburg Fontys	17	6,9	6,6	6,9	6,8	6,9	6,9	6,2	7	6,6	6,7	6,75
35	HBO	Zwolle Artez	4	6,9	6,6	6,8	6,8	6,9	6,9	6,2	6,9	6,5	6,9	6,75
36	HBO	TIO Hogeschool	2	6,9	6,7	6,7	6,4	6,7	7,3	6,4	7	6,5	6,8	6,75
37	HBO	Enschede Artez	2	6,8	6,9	6,7	6,8	6,7	6,8	6	7,1	6,6	7	6,75
38	HBO	Dronen CAH	3	6,9	6,9	6,7	6,7	6,8	6,8	6,5	6,7	6,4	6,8	6,73
39	HBO	Deventer Saxion	16	7	6,9	6,8	6,7	6,8	6,9	6,1	6,9	6,7	6,5	6,73
40	HBO	NTI Hogeschool	14	7,1	7	6,8	6,5	6,3	6,7	6,5	6,9		7,1	6,73
41	HBO	Maastricht HZuyd	11	6,7	6,7	6,9	6,7	6,8	6,9	6,1	7,1	6,7	6,8	6,72
42	HBO	Leiden HL	15	6,8	6,6	6,8	6,8	6,9	6,9	6,1	7,1	6,6	6,5	6,71
43	HBO	Rotterdam HR	48	6,8	6,9	6,8	6,7	6,9	6,9	5,9	7	6,5	6,8	6,71
44	HBO	Amersfoort HU	7	6,7	6,6	6,7	6,7	6,9	6,7	6,2	7,1	6,6	6,8	6,71
45	HBO	Venlo Fontys	8	6,8	6,8	6,7	6,6	7	6,9	6	6,9	6,6	6,9	6,7
46	HBO	Amsterdam AHK	7	6,8	6,7	6,7	6,5	6,8	6,9	6,1	7,2	6,5	6,8	6,7
47	HBO	Amsterdam Rietveld	2	7	7,4	6,6	7	6,5	7	6,3	7	6,1	6,2	6,7
48	HBO	Amsterdam HvA	35	6,7	6,8	6,7	6,7	6,9	6,8	6,2	7	6,3	6,7	6,69
49	HBO	Emmen HDrenthe	8	6,8	6,9	6,6	6,6	6,8	6,9	6,1	6,8	6,4	6,9	6,68
50	HBO	Velp Van Hall Larenstein	3	6,7	6,9	6,7	6,7	6,9	6,7	5,9	6,8	6,4	7	6,67
51	HBO	Breda Avans	24	6,9	6,6	6,8	6,8	6,9	6,9	5,9	6,9	6,5	6,7	6,67
52	HBO	Den Haag Kon. Acad.	2	7	6,3	6,9	6,9	6,7	6,8	6	6,6	6,6	6,8	6,67
53	HBO	Enschede Saxion	33	6,7	6,9	6,7	6,6	6,9	6,7	6,1	6,9	6,4	6,8	6,66
54	HBO	Groningen Hanze	45	6,7	6,8	6,7	6,6	6,7	6,8	6,2	6,9	6,3	6,9	6,66
55	HBO	Leeuwarden Van Hall Larenstein	8	6,9	7	6,6	6,6	6,8	6,6	5,8	6,9	6,6	6,7	6,65
56	HBO	Leeuwarden CHN	9	6,8	6,7	6,8	6,6	6,7	6,6	5,8	7,1	6,6	6,6	6,63
57	HBO	Utrecht HU	47	6,8	6,6	6,7	6,6	6,8	6,7	5,9	6,9	6,5	6,7	6,63
58	HBO	Eindhoven Fontys	31	6,6	6,7	6,8	6,5	6,8	6,6	5,9	6,8	6,5	6,6	6,61
59	HBO	Utrecht hs NOV1	2	7,1	6	7,1	6,9	6,7	7,2	5,9	6,9	5,9	6,2	6,58
60	HBO	Rotterdam Codarts	2	6,8	6,6	6,8	6,7	6,8	6,7	5,9	6,8	6	6,5	6,56
61	HBO	Nijmegen HAN	25	6,7	6,6	6,7	6,6	6,8	6,7	5,8	6,9	6,2	6,4	6,56
62	HBO	Utrecht HKU	8	6,6	6,8	6,8	6,6	6,8	6,6	5,6	7	6,3	6,4	6,53